

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.52>

ОСОБЛИВОСТІ КОДИФІКАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ УМОВ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОГРОЗУ ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ

Довгалюк Ю.М.,

студент факультету прокуратури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Довгалюк Ю.М. Особливості кодифікації спеціальних умов звільнення від кримінальної відповідальності за погрозу вчинення терористичного акту.

Зважаючи на події, які сьогодні відбуваються в Україні: анексія Автономної Республіки Крим та міста Севастополь від України Російською Федерацією, повномасштабне вторгнення, розпочате державою-агресором через вісім років з початку російсько-української війни, варто зазначити, що такі обставини породжують тенденцію збільшення випадків тероризму в Україні.

За даними комплексного дослідження, яке показує рівень тероризму у країнах світу «University of Maryland, Institute for Economics and Peace: Global Terrorism Index» Україна займає 17 місце, при чому дослідження охоплює 160 країн. [10]

Тому в сучасних реаліях досить актуальним є дослідження, зокрема, такого кримінального правопорушення як терористичний акт. На сьогодні особливого значення набуває кодифікація кримінальної відповідальності за таке кримінальне правопорушення, оскільки цей злочин посягає як на громадську безпеку, так і на безпеку держави в цілому.

Дана наукова стаття досліджує особливості кодифікації спеціальних умов звільнення від кримінальної відповідальності за погрозу вчинення терористичного акту.

У статті проаналізовано юридичні аспекти цього питання з урахуванням проблем, які можуть виникнути при застосуванні норми, яка передбачає умови звільнення від відповідальності за вчинення теракту.

Автор приділяє увагу викладу положення частини 6 статті 258 Кримінального кодексу України у чинній редакції, яке стосується звільнення особи від кримінальної відповідальності за погрозу здійснення теракту.

При дослідженні умов звільнення від відповідальності за погрозу вчинення терористичного акту, викладених у ч. 6 ст. 258 Кримінального кодексу, звертається увага на наявність обставин, які повинні бути враховані при застосуванні цього положення.

У статті автором проведено порівняльний аналіз положень частини 6 статті 258 КК, яка перед-

бачає звільнення від кримінальної відповідальності за погрозу вчинення терористичного акту, та статті 45 КК, яка передбачає звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, а також визначено, як відрізняється зміст цих положень.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, відповідальність, терористичний акт, звільнення, теракт, погроза.

Dovhaliyk Y. The peculiarities of codifying special conditions for exemption from criminal liability for the threat of committing a terrorist act.

Considering the events currently taking place in Ukraine, such as the annexation of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol by the Russian Federation, as well as the full-scale invasion initiated by the aggressor state eight years into the Russian-Ukrainian war, it is worth noting that these circumstances have led to an increase in terrorism incidents in Ukraine.

According to a comprehensive study by the University of Maryland, Institute for Economics and Peace: Global Terrorism Index, Ukraine ranks 17th in terms of terrorism levels among 160 countries surveyed.

Therefore, in the current reality, research on criminal offenses, particularly terrorist acts, is highly relevant. The codification of criminal liability for such a criminal offense has become particularly important today, as this crime undermines both public security and the security of the state as a whole.

This article examines the peculiarities of codifying special conditions for exemption from criminal liability for the threat of committing a terrorist act.

The article analyzes the legal aspects of this issue, taking into account the problems that may arise in the application of the provision that allows for exemption from liability for the commission of a terrorist act.

The author focuses on the presentation of Part 6 of Article 258 of the Criminal Code of Ukraine in its current version, which pertains to the exemption of a person from criminal liability for the threat of committing a terrorist act.

In exploring the conditions for exemption from liability for the threat of committing a terrorist act, as

set out in Part 6 of Article 258 of the Criminal Code, attention is drawn to the presence of circumstances that must be taken into account when applying this provision.

The article provides a comparative analysis of the provisions of Part 6 of Article 258 of the Criminal Code, which provides for exemption from criminal liability for the threat of committing a terrorist act, and Article 45 of the Criminal Code, which provides for exemption from criminal liability based on effective repentance. It also identifies the differences in the content of these provisions.

Key words: crime, responsibility, terrorist act, exemption, threat.

Метою даної статті є дослідження та аналіз особливостей кодифікації спеціальних умов, які передбачають звільнення від кримінальної відповідальності за погрозу вчинення терористичного акту, виявлення проблем, які можуть виникати при застосуванні цих умов, а також співвідношення положень ч. 6 ст. 258 КК, яка передбачає можливість звільнення від відповідальності за погрозу вчинення теракту, та статті 45 КК, яка передбачає можливість звільнення від відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям.

Виклад основного матеріалу. З огляду на позицію законодавця, норма, закріплена в частині шостій статті 258 Кримінального кодексу України, має на меті надання можливості вибору кращого варіанту притягнення особи до відповідальності за здійснення теракту. Відповідно до цієї статті, «особа звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачене частиною 1 статті 258 Кримінального кодексу України в частині погрози вчинення терористичного акту, якщо вона до повідомлення про підозру у вчиненні нею злочину добровільно повідомила правоохоронний орган про цей злочин, сприяла його припиненню чи розкриттю, у разі якщо внаслідок цього та вжитих заходів було відвернено небезпеку для життя і здоров'я людини чи заподіяння значної майнової шкоди або настання інших тяжких наслідків, якщо в її діях немає складу іншого злочину».

Отже, згідно з частиною 6 статті 258 Кримінального кодексу України, щоб уникнути терористичного акту, особа повинна повідомити орган забезпечення правопорядку про погрозу здійснення теракту, що може призвести до загрози життю та здоров'ю інших осіб чи майнової шкоди. Якщо ці наслідки вдалося уникнути, але були вчинені дії, що породжували загрозу здоров'ю та життю осіб або заподіяли значну майнову шкоду, то такий злочин вважається незавершеним і може розглядатися як злочин першої форми за умови, що його вчинено для посягання на громадську безпеку, залякування громадян, провокації воєнного конфлікту, загострення на міжнародно-

му рівні або впливу на ухвалення тих чи інших рішень суб'єктами владних повноважень, службовими особами, громадськими об'єднаннями, а також іншими суб'єктами або для привернення уваги суспільства до тих чи інших політичних, релігійних або інших поглядів злочинця.

Проте зміст частини 6 статті 258 Кримінального кодексу і не стосується першої форми вчинення теракту. При застосуванні цієї статті має значення саме друга форма, тобто погроза здійснення теракту. Саме за таку погрозу пропонується звільнити особу від відповідальності за наявності для того потрібного юридичного факту.

З огляду на ч. 6 ст. 258 Кримінального кодексу, виникає питання: чи є після висловлення погрози можливість настання вказаних у ч. 6 ст. 258 Кримінального кодексу наслідків, якщо дії, які входять до першої форми терористичного акту, відсутні?

За допомогою словника тлумачення можна визначити погрозу як обіцянку завдати шкоду або неприємності, залякування, або ймовірність настання небезпечних подій. У кримінальному праві такі обіцянки та залякування вважаються реальними, що означає, що вони повинні мати об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Об'єктивність реальності погрози визначається обставинами, які стосуються особи, місця, часу, способу донесення погрози особі (вербально, за допомогою ЗМІ, поширення через інформаційно-телекомунікаційні мережі) та ін. Погроза може бути сповіщена органам влади, місцевого самоврядування, громадським об'єднанням тощо. Головне, щоб адресати погрози сприймали її як реальну (суб'єктивність реальності погрози).

Якщо особа, якій адресовано погрозу, не оцінює її як реальну та сприймає ситуацію як таку, яка не може в подальшому бути реалізована, то такі дії, тобто погроза, не можна кваліфікувати за частиною 1 ст. 258 КК. Такі дії особи, з огляду на фактичні обставини справи, можуть утворювати, наприклад, склад кримінального правопорушення, передбаченого статтею 129 чи статтею 345, чи статтею 346, чи статтею 377 Кримінального кодексу.

Погроза здійснення теракту вважається закінченим правопорушенням з моменту донесення цієї погрози до особи за умови, що вона оцінює таку погрозу як реальну. У тих випадках, коли погроза вчинення теракту з незалежних від винного обставин не призвела до доведення її змісту до адресата, вона повинна мати кваліфікацію за ч. 1 ст. 14 або ч.ч. 2 чи 3 ст. 15 і ч. 1 ст. 258 КК України.

Для того, щоб звільнити особу від кримінальної відповідальності за погрозу здійснення теракту, необхідно враховувати декілька складових юридичного факту. Зокрема, особа повинна добровільно повідомити правоохоронний орган

про правопорушення, сприяти в припиненні або розкритті цього правопорушення з метою запобігання небезпеці для життя, здоров'я або майна та не бути причетною до іншого кримінального правопорушення. Однак, якщо шкода все ж була заподіяна, то звільнення від кримінальної відповідальності не може бути застосовано. Замість цього можливе заохочення у вигляді пом'якшення покарання, якщо особа намагалася запобігти шкоді, але це виявилось неможливим. Це може бути підставою для такого заохочення, оскільки невдалий захист від шкідливих наслідків посягання також потребує уваги. [3, с. 376].

Ці елементи, які становлять юридичний факт звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (згідно зі статтею 45 Кримінального кодексу), пов'язують його за правовою природою з загальним юридичним фактом для звільнення від кримінальної відповідальності. Ці елементи включають:

1) щире каяття – відкрите визнання вини, усвідомлення відповідальності за дії та прагнення виправити ситуацію;

2) активну участь у розкритті злочину – добровільні дії, метою яких є надання допомоги правоохоронним органам у виявленні всіх обставин, що мають значення для кримінального провадження, а також причетних осіб;

3) повну компенсацію завданих збитків чи усунення завданої шкоди – добровільне задоволення в повному обсязі обґрунтованих претензій потерпілого, які породжені вчиненням кримінальним правопорушенням. [3, с. 362-363].

В свою чергу, варто звернути увагу, що частина 6 статті 258 КК України не вимагає від особи відшкодування шкоди, тому що якщо у випадку погрози вчинення теракту будуть наявні будь-які негативні наслідки, то такий факт виключатиме можливість звільнення від кримінальної відповідальності [3, с. 376]. Окрім цього, варто зазначити, що погроза є формальним за своїм складом кримінальним правопорушенням. Відповідно, прив'язку такої погрози до конкретних наслідків – створення загрози здоров'ю чи життю особи чи завдання великої майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків – варто визнати не зовсім логічною.

Однією зі складових для можливості застосування ч. 6 ст. 258 Кримінального кодексу є відвернення небезпеки для життя або здоров'я людини чи заподіяння значної майнової шкоди або настання інших тяжких наслідків. Проте для того, щоб відвернути небезпеку, її спочатку потрібно створити.

На думку Т.В. Церетелі, небезпека включає наявність у тій чи іншій обстановці умов, які в подальшому можуть призвести до завдання шкоди, проте настанню негативних наслідків перешкодили випадкові обставини [5, с. 59].

О.О. Пашенко стверджує, що якщо загроза смерті або тяжких наслідків виникає в процесі виробництва, то це свідчить про наявність небезпечного стану, при якому відповідні протиправні наслідки можуть настати як закономірні та необхідні, згідно з нормами КК. Невиникнення реальної суспільної небезпеки в такому випадку може бути наслідком «щасливого випадку» або відновленням стану безпеки виробництва (шляхом усунення порушень, які призвели до загрози) самим винним або іншими особами. [6, с. 10].

Ймовірність виникнення реальних соціально небезпечних наслідків визначається двома факторами:

1) об'єктивним фактором, який відображає фактичні зміни, що сталися в об'єкті посягання внаслідок вчинення дій (або бездіяльності);

2) суб'єктивним фактором, який враховує загальний соціальний досвід, що дозволяє визначити, чи виправданий прогноз настання шкоди, що був зроблений з урахуванням усіх обставин кримінального провадження.

Вказівка у статті 258 Кримінального кодексу на небезпеку заподіяння значної майнової шкоди пов'язана з тим, що Україна у 2001 році приєдналася до Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом, відповідно до якої особа вважається такою, що вчинила злочин, пов'язаний з тероризмом, якщо вона мала на меті заподіяти смерть чи каліцтво; вчинити велике руйнування певного об'єкта чи системи, якщо таке руйнування породжує чи може породити великі економічні збитки» [7].

Термін «великі економічні збитки», який згадується у Конвенції, можна переформулювати як «значна майнова шкода». Це означає, що пошкодження майна призвело до значної втрати вартості. Для визнання майнової шкоди значною необхідно встановити вартість пошкоджених майнових об'єктів. Під час терористичного акту може бути пошкоджено або знищено майно інших осіб, і згідно з «Приміткою 2» до статті 185 КК, значна майнова шкода встановлюється з урахуванням майнового становища потерпілого, якщо йому спричинені збитки на суму від 100 до 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У статті 258 Кримінального кодексу України «значна майнова шкода» є однією з характеристик терористичного акту, разом з «іншими тяжкими наслідками», але останнє поняття є нечітким і може мати різне тлумачення. Я вважаю, що «інші тяжкі наслідки» відносяться не до шкоди, завданої життю та здоров'ю людей, але скоріше до дезорганізації роботи владних органів та місцевого самоврядування, значного зниження продуктивності роботи підприємств та організацій, довілля та інших подібних наслідків.

Якщо ж було вчинено дії, що фактично входять до підготовки та замаху на теракт у першій фор-

мі, а також було висловлено погрозу здійснення теракту, то звільнити від відповідальності таку особу на підставі частини 6 статті 258 не можна, оскільки ч. 6 ст. 258 КК України містить пряму вказівку – «особа звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачене ч. 1 ст. 258 КК України в частині погрози вчинення терористичного акту».

Висновки. Таким чином, відповідно до змісту частини 6 статті 258 Кримінального кодексу України, при розгляді питання щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності за погрозу здійснення теракту, потрібно звертати увагу на наявність певних обставин. Зокрема, особа, яка здійснила погрозу вчинення терористичного акту, повинна добровільно повідомити правоохоронний орган про вчинене правопорушення, вона має сприяти припиненню та розкриттю цього злочину задля запобігання небезпеці для життя, здоров'я або майна, а також особа, яка погрожувала вчиненням теракту, не має бути причетною до іншого кримінального правопорушення.

На практиці може виникнути проблема застосування частини 6 статті 258 Кримінального кодексу України, оскільки передбачені наслідки, які потрібно запобігти, можуть настати лише після вчинення терористичного акту, а не від погрози його вчинення. Однак, враховуючи небезпеку терористичних актів, законодавцю слід обґрунтовано передбачити можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності за умови сприяння у припиненні чи розкритті терористичного акту незалежно від форми його вчинення, для того щоб звільнення від кримінальної відповідальності було можливим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний Кодекс України від 18 грудня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>.
3. Науково-практичний коментар ККУ від 5 квітня 2017 р. 255, 256, 258, 259.
4. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>.
5. Антипенко В.Ф. Поняття тероризму (кримінально-правове визначення). *Право України*. 1999. № 2. С. 92–95.
6. Антипенко В.Ф. Тероризм: кримінологічна та кримінально-правова характеристика. НАН України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, К.: НБУВ, 1999. 59 с.
7. Гавриш С. Ємепьянов В. Відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації в проекті ККУ. *Право України*. 2000 р. № 10. с. 41.
8. Ліпкан В. Актуальні проблеми розроблення кримінально-правової норми про відповідальність за тероризм. *Право України*. 2000 р. № 3. с. 77–80.
9. Ліпкан В. Щодо поняття тероризму. *Право України*. 2000 р. № 7. С. 66.
10. URL: <http://visionofhumanity.org/indexes/terrorism-index/>.